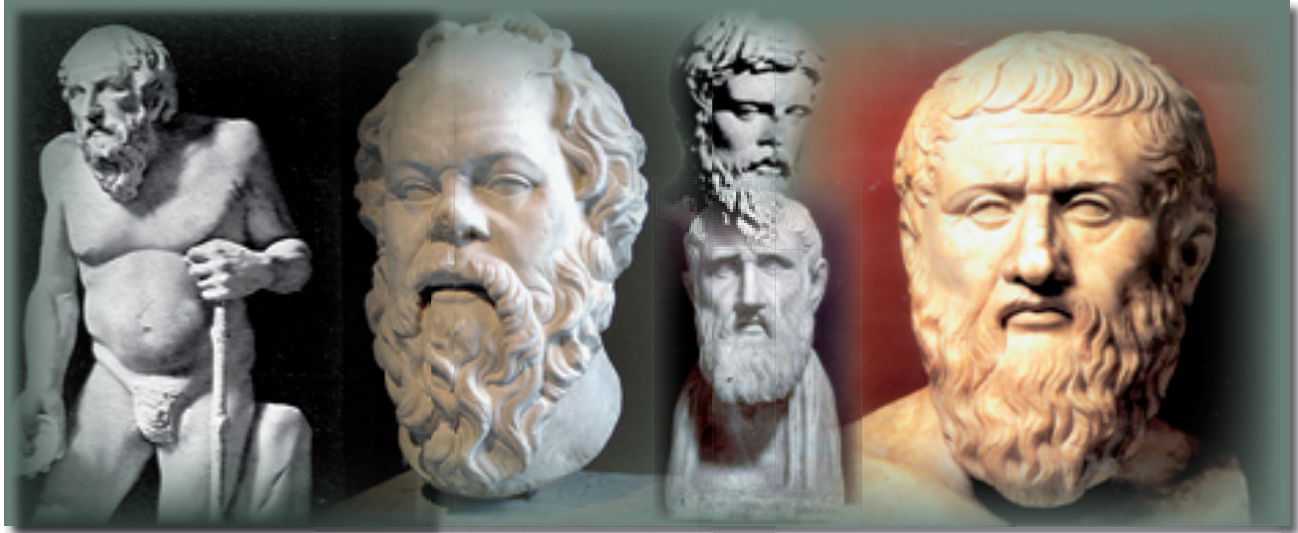

Η διαδρομή της αναρχικής σκέψης στο χρόνο

Του ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ κ. Γεωργίου Στ. Βαγιανού

Β' Ενότητα

Ο αναρχισμός του 20ου αι. φαίνεται ότι απέβαλε τον ηθικό μανδύα των ψηγμάτων αναρχικού σκεπτικού στους διανοητές (φιλοσόφους) της αρχαίας Αθήνας. Τώρα, απαίτηση ευθείας εναντίωση στην όποια κυβέρνηση, στα όποια πολιτικά κόμματα, στον όποιο κοινωνικό πολιτισμό και, σε τελική ανάλυση, σε κάθε πολιτισμική κατάκτηση. Δεν περιορίζεται στην οργάνωση του εαυτού του αναρχικού μόνο, αλλά υιοθετεί μια βίαιη αντι-κοινωνικοπολιτική στάση. Επιτρέπει στους οπαδούς του να γίνονται, όσο δύνανται, έως και καταστροφείς των όποιων κοινωνικών, πολιτικών, γενικά πολιτισμικών κατακτήσεων. Αν έτοι έχουν τα πράγματα ερωτάται: Αν αποφάσιζε ο σημερινός άνθρωπος να βιώσει αναρχικά, χωρίς δηλ. κάθε μορφής και φύσεως αρχές (ιεραρχία, στρατό, αστυνομία, σχολεία κ.λπ) θα ήταν ασφαλής; Τί θα απογινόνταν με τις εθνικές διεκδικήσεις των γειτονικών εθνοτήτων; Είναι εφικτή και αποδεκτή μια βίωση με μορφή αγέλης μέσα στον 21ο αι.; Δεν θα ήταν αυτό βίαιη πολιτιστική οπισθοδρομική; Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει αποδεκτό από τον σκεπτόμενο άνθρωπο του σήμερα; Δεν θα οδηγούσε σε 'ζουγκλοποίηση' της κοινωνίας, αφού η ψυχολογία του ανθρώπου έχει δείξει ότι δεν ελέγχεται πάντα, έστω όταν δεν λειτουργεί το 'κοινωνικό συμβόλαιο';

Στις ημέρες μας, όσο υπάρχουν συνειδητοί οπαδοί του παραδοσιακού αναρχικού σκεπτικού (και αυτοί δεν μπορεί, ασφαλώς, να είναι κάποιος αναρχοκρατούμενος όχλος) μπορούν, και δικαίως να ασκούν ηθική αντίσταση προβάλλοντας παράπονα απέναντι στην αναξιοκρατία, την οικογενειοκρατία, την αδικία, τη μεροληψία, κ.ό. Αλλά δεν είναι αποδεκτό, κατά τα κριτήρια του αρχαιοελληνικού, φιλοσοφικού αναρχικού σκεπτικού, οι αποσταθεροποιητικές βίαιες δραστηριότητες,

μέσω καταστροφών, βανδαλισμών και διώσεων. Τέτοιες δραστηριότητες δεν ανήκουν στην φιλοσοφούσα αναρχική αντίληψη της αρχαίας Ελλάδας. Λειτουργούν μόνο κατά την αρνητική περί αντιπολίτευσης αντίληψη του αναρχισμού του 20ού αι. Ο τελευταίος αποφαινεται με βία ότι πρέπει να καταργηθεί το κράτος, να ανατραπεί κάθε εξουσία, τα κόμματα, η Εκκλησία, έστω και αν η συντριπτική πλειοψηφία αντιτίθεται σε αυτά. Πόσο δημοκρατικές, λοιπόν, μπορούν να θεωρηθούν οι αντιλήψεις αυτές του σύγχρονου αναρχισμού;

Αν κάνουμε και μια σύγκριση του αναρχισμού με τον κομμουνισμό θα παρατηρήσουμε, ότι ο αναρχισμός είναι αταξικός. Αντίθετα ο κομμουνισμός έχει ταξική τοποθέτηση¹⁷. Συνεπώς, ο αναρχισμός και ο κομμουνισμός είναι ιδεολογίες που αντιτίθενται μεταξύ τους κατ' ουσίαν. Σε συγκεκριμένα, ωστόσο, σημεία παρουσιάζει ενδιαφέρον η σύμπτωσή τους, όπως η απόρριψη των εθνικών, των κοινωνικών κ.ά. διακρίσεων.

Ο αναρχισμός του 20ού αι., από τη σκοπιά των ιδιαιτεροτήτων του, που ήδη επισημάναμε, είναι περίεργο και το ότι μπροστά στην κατάργηση πάσης αρχής, αρνείται έστω και έμμεσα τον πολιτισμό ενγένει. Και ας μη αντιταχθεί κάποιος στη εντύμηση αυτή, αφού τον θεωρεί αυτόχρημα βιαστή της φυσικής (=κατά το φυσικό δίκαιο) δικαιοσύνης. – Και, τώρα, ερωτάται: Δεδομένου ότι ο παραδοσιακή φιλοσοφία της αναρχίας υιοθετεί τον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου, πόσο είναι ανθρωπίνως εφικτό, ο αυτοπροσδιορισμός του εξωτερικευμένος, να μη επηρεάζεται από τον ενδημούντα στον άνθρωπο εγωισμό, συνεπώς να μη αλλοιώνεται, και να μη απομακρύνει τη συναίσθηση της δικαιοσύνης του φυσικού ή του θετικού δικαίου; Και, αν παραπέρα δεχθεί κάποιος, ότι μπορεί και να

υπάρξουν εξαιρέσεις, όπου ο αυτοπροσδιορισμός είναι ειλικρινής, και η περί δικαίου συναίσθηση εφικτή, μήπως οι εξαιρέσεις θα είναι, τελικά, τα θύματα; Και όπως γίνεται αντιληπτό, θύμα θα είναι ο άμεσα αδικούμενος. αλλά και ο έμμεσος, αυτός που, π.χ., ταπεινωμένος με τη θέλησή του, θα αντιμετωπίζεται πιθανότατα με οίκτο, ίσως και περιφρόνηση, από τους 'ισχυρούς' ομοίους! - Η ανθρώπινη ψυχολογία δεν ελέγχεται. Οι χαρακτηριστικές διαφορές των ατόμων διαφέρουν δραματικά.

Ο αναρχισμός του 20ού αι. απορρίπτει την ιεραρχία, την κάθε έννοια ηγεσίας, τη δημοκρατία,¹⁸ κ.λπ. Θέλει να οδηγήσει, έτσι, τον καθένα στην, πάση θυσία, ανεξαρτητοποίησή του, νοούμενη ως απομάκρυνσή του από κάθε έννοια κοινωνικοποίησης. Ερωτάται, λοιπόν, πώς αποκλείεται να υπάρξουν ατομικές διαφοροποιήσεις που να οδηγούν σε αδιαφορία του κάποιου ενός, για τις ανάγκες του οποιουδήποτε 'άλλου'; Ποιος θα το απέκλειε; Ποιος θα υποστήριζε ότι αυτά θα είναι μόνο εξαιρέσεις; Πόσο ο αναρχισμός διαθέτει τις προϋποθέσεις να είναι άψογα λειτουργικός στις διανθρώπινες σχέσεις; Μπορεί να τις ελέγχει; Πάντοτε; Αυτό φαίνεται να είναι από πολύ δύσκολο έως αδύνατο.

Κάθε άτομο, είτε το θέλουμε είτε όχι, έχει την ιδιοπροσωπία του. Έτσι, είναι αναμενόμενο το ένστικτο της διακρίσεως να του υπαγορεύει να θέλει να προβληθεί. Αυτό συνεπάγεται να συμπεζονται (=διαφοροποιούνται), κάποτε, οι έννοιες 'ισοτιμία' και 'ελευθερία'. Βεβαιότητα είναι ότι χαρακτηριστική ισοπέδωση όλων των ανθρώπων, προς το καλό ή το κακό, είναι αδύνατο να υπάρξει. Ευκταίο είναι να μπορούσε να λειτουργήσει μια τέτοια κατάσταση. Τότε, ο κόσμος θα ήταν παράδεισος, πράγματι! Όμως, αυτό δεν συμβαίνει στη ζωή. Κι από την άλλη, η ίδια η ζωή, οι κοινωνίες, ο πολιτισμός, φυσιολογικά, εξελίσσονται μόνο ανεπτυκτικά. Και αν, τυχόν, εκβιασθεί μια αναστολή της ανέλιξής τους, τότε θα είναι τραγικές οι συνέπειες. Εκβιαστική, π.χ., εφαρμογή των στοιχείων του αναρχισμού, αν συνέβαινε, θα οδηγούσε 1. σε πολιτισμική οπισθοδρόμηση, 2. σε εμφιλία διαμάχη με τη συντριπτική πλειοψηφία των οπαδών του 'κοινωνικού συμβολαίου'.

Ο αναρχισμός, συνεπώς, φαίνεται τόσο ρομαντικός, όσο και ουτοπικός¹⁹. Μήπως, όμως, είναι ουτοπικός και διότι ο άνθρωπος στον σύγχρονο κόσμο δεν ανέχεται την απόρριψη νομίματος²⁰, οικονομίας κ.ο., διότι συνδυάζει σχεδόν όλες τις εκδηλώσεις του, συχνότατα με οικονομικές διαστάσεις; Μέσω αυτών δεν είναι που θέλει να αντιμετωπίζει πρωτοβουλιικά και με ελευθερία της όποιες ανάγκες του; Να επιλέγει, σε τελική ανάλυση, το προσωπικό πολιτισμικό του επίπεδο, όπως αυτός επιλέγει;

Με τέτοια δεδομένα το κοινωνικοπολιτικό μέλλον της κοινωνίας δεν αφήνει περιθώρια για να καταστεί ο αναρχισμός καθεστώς. Είναι σχεδόν ζοφερή η βίωση κάτω από την ανθρώπινη αδυναμία να υλοποιηθούν οι απόψεις του. Η απόρριψη του πολιτισμού αιώνων, π.χ., που εισηγείται, απορρίπτεται απολύτως από τη σκέψη του σύγχρονου ανθρώπου. Ο αναρ-

“Κάθε άτομο, είτε το θέλουμε είτε όχι, έχει την ιδιοπροσωπία του. Έτσι, είναι αναμενόμενο το ένστικτο της διακρίσεως να του υπαγορεύει να θέλει να προβληθεί”

χισμός, εξ ορισμού, δεν ανέχεται, ούτε αντέχει καμία οργάνωσή του. Δεν αποδέχεται να διαχειρισθεί τα ατομικά και τα κοινωνικά ζητήματα του ατόμου, εναρμονισμένους με προγραμματισμένους κοινωνικούς τρόπους. Ρυθμιστικά²¹. Αν δε, αποκτήσει ποτέ μια τέτοια οργάνωση, τότε, απλά, δεν θα είναι αναρχισμός. Θα έχει μεταλλαχθεί σε οργάνωση με ιεραρχία και θέσεις, όπερ άτοπο κατά τα αναρχικά δεδο-

μένα. Τότε θα ήταν η τυχόν επιλογή του εφικτή μόνο αν γινόταν με βάση τις δημοκρατικές διαδικασίες (=εκλογές από τα μέλη της κοινότητας, τον λαό κ.λπ).

Συμπέρασμα. - Κλείνοντας το άρθρο αυτό θα παρατηρήσουμε ότι η φιλοσοφική αναρχική σκέψη, στην αρχαιοελληνική παράστασή του, συνδυάστηκε με αρετητικές προτάσεις και απόψεις. Αυτές, ωστόσο, δεν αποτελούσαν, ούτε τότε, ούτε μεταγενέστερα, αποκλειστικότητά του. Δειχθήκε ρομαντικός, αφού φαντάστηκε τον άνθρωπο απαλλαγμένο από ψυχολογικές καχεξίες και ελαττώματα που τον καθιστούν ευάλωτο σε αντιαρετητικές εκδηλώσεις. Αν, πάλι, δεν τον θεώρησε απαλλαγμένο από ελαττώματα, τότε είναι αυτόχρονα ουτοπικός. - Απέρριψε τη γνώση και τον πολιτισμό, συνεπώς έγινε ανάδοχος οπισθοδρόμησης, όπερ άτοπον. Ο άνθρωπος δεν πλάσθηκε τέλειος, ούτε η όποια μορφή ελευθερίας του μπορεί να τον καταστήσει τέλειο. Έτσι, η αναρχική άποψη ότι θα τελειοποιηθεί μέσα από ανεξαρτησία και αυτοδιαχείριση είναι άστοχα υπεραϊσιόδοξη. Η βελτίωση (όχι η αριστοποίηση) του ατόμου είναι επιδιώξιμη μέσα 1. από πνευματική άσκηση του, και 2. από την κοινωνικοποίησή του, στο πλαίσιο των πολιτισμικών κατακτήσεων. Ο Χριστιανισμός, εδώ και 2000 χρόνια και πλέον το επιδιώκει, αλλά ανεπιτυχώς. Ο αναρχισμός δόμησε τις θέσεις του χάρη στο όχι αναρχικό, αλλά οπωσδήποτε άναρχο πνεύμα των Ελλήνων. Πώς θα καταστήσει το άναρχο πνεύμα του ανθρώπου, γενικά, υποταγμένο σε απόψεις που είναι τόσο συχνό, και έχει λόγους, να μη αποδέχεται; **]**

¹⁷ Βλ. την περί πάλης των τάξεων θέση της κομμουνιστικής θεωρίας.

¹⁸ Υπήρξαν ιστορικές περιόδους, π.χ. δικτατορίες κ.ο., οπότε εθίγετο η εξουσία του δικτάτορα. Τότε και η δημοκρατία διαβλήθηκε καθώς ταυτίστηκε από την προπαγάνδα με το χάος.

¹⁹ Ο αναρχισμός θα μπορούσε να λειτουργεί αποτελεσματικά σε μια ανθρώπινη κοινότητα, όπου όλοι θα ήσαν ψυχικά υγιείς, πνευματικά άρτιοι, χαρακτηριστικά ώριμοι. Άγιοι! Αυτό δεν είναι ουτοπία;

²⁰ Η απουσία νομίματος, ως ανταλλακτικού μέσου, σε μια κοινωνία, που θέλει να βιώσει αναρχικά, σημαίνει επιστροφή στο καθεστώς της ανταλλακτικής οικονομίας. Δηλ. σε οπισθοδρόμηση.

²¹ Το μέγιστο της κοινωνικής αρμονίας γίνεται εφικτό, όταν η πλειοψηφία των κοινωνικών βιώνει κατά τα δεδομένα του 'κοινωνικού συμβολαίου'. έτσι όπως βιώνουν επί χιλιετίες οι ανθρώπινες κοινωνίες. Η δε συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων στη διαχρονία των χιλιετών, έχει προτιμήσει να βιώνει κατά τις αρχές του 'κοινωνικού συμβολαίου'. Απλά, διότι έτσι νιώθει ασφάλεια.